

راهکارهای پویاسازی نهاد وقف در پیشبرد عدالت اجتماعی
با رویکردی به قرآن کریم و سیره معصومان

www.ketab.ir

دکتر محسن دیمه کار گراب

مرتضی قاسمی

راهکارهای پویاسازی نهاد وقف در پیشبرد عدالت
اجتماعی با رویکردی به قرآن کریم و سیره معصومان
دکتر محسن دیمه کارگراب و مرتضی قاسمی

ناشر: عاصم

صفحه آرای: واحد هنری انتشارات عاصم

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۹

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۴۱۶-۲۴-۴

قیمت روی جلد: ۴۰۰/۰۰۰ ریال

پست الکترونیک ناشر: nashre.aseem@gmail.com | www.aseembook.ir

مركز پخش: نشر عاصم: ۰۹۱۴۵۸۷۴۴۵۲

سرشناسه: دیمه کارگراب، محسن، ۱۳۶۲ -

عنوان و نام پدیدآور: راهکارهای پویاسازی نهاد وقف در پیشبرد
عدالت اجتماعی با رویکردی به قرآن کریم و سیره معصومان /

محسن دیمه کارگراب، مرتضی قاسمی. مشخصات نشر: تبریز: انتشارات عاصم، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۴۸ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۴۱۶-۲۴-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: وقف

موضوع: Waqf

موضوع: عدالت اجتماعی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: Social justice -- Religious aspects -- Islam

موضوع: وقف -- جنبه‌های قرآنی

موضوع: Waqf -- Qur'anic teaching

موضوع: وقف -- جنبه‌های اجتماعی

موضوع: Waqf -- Social aspects

شناسه افزوده: قاسمی، مرتضی، ۱۳۷۴-

رده بندی کنگره: BP۱۹۳/۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۲

شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۶۹۴۸۷

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب اعم از چاپ، کپی، تکثیر، ذخیره در سیستم‌های رایجی محفوظ است.

فهرست

۱۱	..... مقدمه
	فصل اول: مفاهیم و مبانی
۱۵	..... پیشگفتار
۱۸	..... (۱-۱) تعریف وقف
۲۰	..... (۲-۱) انواع وقف
۲۰	..... (۱-۲-۱) وقف خاص و عام
۲۰	..... (۲-۲-۱) وقف انتفاع و منفعت
۲۱	..... (۳-۱) کارکردهای وقف
۲۱	..... (۱-۳-۱) کارکردهای اجتماعی
۲۳	..... (۲-۳-۱) کارکردهای فرهنگی و آموزشی
۲۴	..... (۳-۳-۱) کارکردهای حقوقی
۲۵	..... (۱-۳-۳-۱) آثار حقیقی
۲۷	..... (۲-۳-۳-۱) آثار حقوقی
۳۴	..... (۴-۱) عدالت اجتماعی
۳۸	..... (۱-۴-۱) عدالت از منظر منابع اصیل اسلامی
۳۸	..... (۱-۱-۴-۱) عدالت در قرآن
۴۰	..... (۲-۱-۴-۱) عدالت در نهج البلاغه و کلام حضرت امیر <small>علیه السلام</small>

- ۴۰ ..... ۳-۱-۴-۱) عدالت در کلام ائمه اطهار علیهم السلام
- ۴۲ ..... ۲-۴-۱) عدالت از دیدگاه حکمای قدیمی
- ۴۵ ..... ۳-۴-۱) معیارهای عدالت اجتماعی از دیدگاه امام خمینی ره
- ۴۵ ..... ۱-۳-۴-۱) از بین بردن فقر و تهیدستی
- ۴۶ ..... ۲-۳-۴-۱) فقدان شکاف در سطح معیشت جامعه
- ۴۷ ..... ۳-۳-۴-۱) ایجاد رفاه برای همه اقشار
- ۴۷ ..... ۴-۳-۴-۱) از بین بردن ظلم و جور

فصل دوم: پی ریزی نهاد وقف در قرآن و سیره معصومان علیهم السلام

- ۵۱ ..... پیشگفتار
- ۵۲ ..... ۱-۲) خداوند اولین واقف
- ۵۵ ..... ۲-۲) فلسفه و هدف تأسیس و ترویج وقف در اسلام
- ۵۶ ..... ۳-۲) وقف در قرآن
- ۶۰ ..... ۴-۲) نمونه وقف‌های عدالت محور در سیره و سخنان معصومان علیهم السلام
- ۶۰ ..... ۱-۴-۲) حضرت محمد صلی الله علیه و آله
- ۶۴ ..... ۲-۴-۲) حضرت علی علیه السلام
- ۶۸ ..... ۱-۲-۴-۲) گستره موقوفات حضرت علی علیه السلام
- ۶۹ ..... ۲-۲-۴-۲) وقف امام علی علیه السلام بر خویشاوندان
- ۷۱ ..... ۳-۴-۲) حضرت فاطمه علیها السلام
- ۷۳ ..... ۴-۴-۲) حسین علیه السلام
- ۷۵ ..... ۵-۴-۲) امام کاظم علیه السلام
- ۷۶ ..... ۶-۴-۲) سایر ائمه علیهم السلام

فصل سوم: راهکارهای پویاسازی نهاد وقف در پیشبرد عدالت اجتماعی

- ۸۱ ..... پیشگفتار
- ۸۳ ..... ۱-۳) شفاف سازی در امور وقف

- ۳-۱-۱) رسالت متولیان وقف در شفاف سازی امور موقوفات عصر حاضر..... ۸۳
- ۳-۱-۲) جایگاه متولی در شفاف سازی..... ۸۴
- ۳-۱-۳) وظایف کلی متولی در شفافیت اداره موقوفه و انجام هزینه ۸۴
- ۳-۱-۴) صدور مقاصح حساب و بودجه سالیانه ۸۵
- ۳-۱-۵) شفافیت در مخارج هر موقوفه..... ۸۶
- ۳-۱-۶) تعامل سازمانی با اداره اوقاف و امور خیریه محل نظر ۸۶
- ۳-۱-۷) دفتر ثبت در آمد و حساب بانکی ۸۶
- ۳-۱-۸) نحوه تعامل و ارتباط کاری متولی با ناظر..... ۸۷
- ۳-۱-۹) شفافیت حدود اختیارات متولی در هزینه کردن درآمدها ۸۷
- ۳-۱-۱۰) شفافیت در امر اجرای نیت واقف ۸۸
- ۳-۱-۱۱) اخذ گواهی مصرف از نهادهای زیربط در موقوفات مجهول المصرف... ۸۸
- ۳-۲) آگاهی بخشی و ارتقاء علمی جامعه در حوزه وقف و عدالت اجتماعی..... ۸۹
- ۳-۲-۱) نقش آموزش عالی..... ۹۲
- ۳-۳) توجه به نقش اقتصاد مقاومتی و پیاده سازی آن در بستر جامعه..... ۹۴
- ۳-۴) نقش رسانه ملی و فضای مجازی ۹۶
- ۳-۴-۱) الزامات تبلیغی..... ۹۸
- ۳-۴-۲) محورهای تبلیغی..... ۱۰۰
- ۳-۵) راه اندازی اپلیکیشن وقف در عرصه عدالت گستری..... ۱۰۳
- ۳-۶) نقش حوزه های علمیه ۱۰۴
- ۳-۷) ترویج فرهنگ وقف در جامعه..... ۱۰۶
- ۳-۸) پی ریزی و پیشبرد نهاد وقف در عرصه های جدید..... ۱۰۹
- ۳-۸-۱) عرصه های فرهنگی و مذهبی..... ۱۱۰
- ۳-۸-۲) عرصه های اجتماعی و رفاهی..... ۱۱۳
- ۳-۸-۳) عرصه های بهداشتی و پزشکی..... ۱۱۶
- ۳-۸-۴) عرصه حمایت از نخبگان به ویژه در عرصه تولید، صنعت و فن آوری... ۱۲۰
- ۳-۹) برخی دیگر از راهکارهای ایجابی وقف در عرصه عدالت اجتماعی ۱۲۲

- ۱۲۲ ..... ۳-۹-۱) تبیین آیات و روایات معصومین در زمینه وقف و عدالت اجتماعی برای جامعه
- ۱۲۳ ..... ۳-۹-۲) برجسته سازی نیازهای عمومی جامعه
- ۱۲۴ ..... ۳-۹-۳) ایجاد انگیزه‌های متعدد وقف در عرصه عدالت اجتماعی
- ۱۲۴ ..... ۳-۹-۴) اعتماد سازی در مورد آینده مدیریت موقوفات
- ۱۲۵ ..... ۳-۹-۵) تبیین آثار و فواید وقف در عرصه عدالت اجتماعی
- ۱۲۶ ..... ۳-۹-۶) سازماندهی موقوفات در پیشبرد عدالت اجتماعی در جامعه
- ۱۲۷ ..... ۳-۹-۷) برنامه‌ریزی راهبردی در موقوفه‌ها
- ۱۲۷ ..... ۳-۹-۸) برخورداری از نظام اطلاع‌رسانی و تبلیغات جامع
- ۱۲۹ ..... ۳-۹-۹) بهره‌برداری صحیح از موقوفات
- ۱۳۰ ..... ۳-۹-۱۰) توزیع عادلانه درآمدهای وقفی
- ۱۳۱ ..... جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
- ۱۳۵ ..... پیشنهادات
- ۱۳۷ ..... فهرست منابع

مقدمه

بسیاری از معضلاتی که در زمینه‌های مختلف گریبانگیر مردم جامعه است تنها به وسیله دولت و دستگاه‌های اجرایی قابل حل نبوده و مشارکت و معاضدت خود مردم است که معضلات را از سر راه رشد و توسعه آن جامعه بر خواهد داشت. سنت حسنه‌ی وقف، دارای تأثیرات مثبت و کارکردهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در جامعه بوده و از دیدگاه‌های مختلف قابل بررسی و مطالعه است. کارکردهای مثبت نهاد وقف آنقدر وسیع و گسترده است که بدون اغراق هیچ نهاد مردمی شبیه آن را نمی‌توان در جامعه سراغ گرفت. وقف به دلیل آثار و کارکردهای گسترده و پایداری که دارد از دیرباز مورد توجه شخصیت‌های حقوقی و حقیقی فرهنگ‌های مختلف در طول تاریخ بوده است. در دین مبین اسلام نیز که آخرین دین الهی است این موضوع مورد توجه قرار گرفته است و آیات و روایات فراوانی ناظر به این موضوع می‌باشند. اندیشمندان اسلامی نیز تا کنون از پرداختن به این موضوع در پژوهش‌های خود غفلت نورزیده‌اند و از زوایای گوناگون فقهی، حقوقی، تاریخی و مانند آن به این موضوع پرداخته‌اند. در کشور ما «نهاد وقف» هم از نظر چهره‌ی عبادی و قصد تقرب در آن و هم از جهت اقتصادی، اهمیت فراوانی دارد. چندان که می‌توان گفت در طول تاریخ، یکی از وسایل عمومی شدن مالکیت خصوصی و توزیع عادلانه ثروت و حفظ میراث

فرهنگی و شعایر مذهبی بوده است. همچنین این نهاد یکی از ارزش‌های والای انسانی است که تحت تأثیر جهان‌بینی دینی و مذهبی اسلام، علاوه بر داشتن نقش مؤثر اجتماعی و اقتصادی، کارکردهای متعددی در زندگی روزانه و فعالیتهای شهری دارد.